

Протас О.Л.
кандидат педагогічних наук,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

УДК 37.046

НАСТУПНІСТЬ СЕРЕДНЬОЇ І ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ

***Анотація.** У статті розглядається питання забезпечення наступності освіти як умови професійного самовизначення шкільної молоді. Розроблено та обґрунтовано проект сприяння професійному самовизначенню шкільної молоді, що реалізує ідею наступності в освіті.*

***Ключові слова:** наступність, професійне самовизначення, молодь, освіта, загальноосвітній навчальний заклад, вищий навчальний заклад.*

***Аннотация.** В статье рассматривается вопрос обеспечения преемственности образования как условия профессионального самоопределения учащейся молодежи. Разработаны и обоснованы проект содействия профессиональному самоопределению учащихся, реализующей идею преемственности в образовании.*

***Ключевые слова:** преемственность, профессиональное самоопределение, молодежь, образование, общеобразовательное учебное заведение, высшее учебное заведение.*

***Annotation.** The article deals with the issue of continuity of education as a condition of professional self-determination of school youth. The projects with the idea of continuity in education that promotes professional self-determination of school youth has been developed.*

***Key words:** continuity, professional self-determination, youth, education, comprehensive school, higher educational establishment.*

***Постановка проблеми.** Поступ української освітньої галузі до Європейського освітнього простору передбачає обізнаність фахівців у галузі педагогіки зі специфікою реорганізації традиційної системи освіти*

та її переорієнтацію на європейські стандарти. Освіта, будучи за своєю природою творчо-пізнавально-діяльнісною, постійно сприяє орієнтації молодій людині на самореалізацію, проектування професійного майбутнього і протягом життя людини виступає ключовим чинником конкурентоспроможності індивіда та суспільства в цілому.

У Законі України «Про освіту», програмі «Освіта» і «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» зазначено, що одним з основних принципів щодо освіти є її безперервність, яка реалізується шляхом забезпечення наступності змісту та координації навчально-виховної діяльності на різних ступенях освіти [6, с. 5].

Особливо важливе значення має усвідомлення необхідності забезпечення наступності в освіті молодій людині, оскільки почувавши себе вільно в сьогоdnішньому суспільстві, не завжди вона може адаптуватися до змін у ньому, реалізувати себе в нових соціально-економічних умовах, коли вона вимушена покладатися на саму себе, бути мобільною і гнучкою, здатною швидко орієнтуватися в загальному характері будь-якої діяльності і визначати свою придатність до неї.

Сучасні зміни в освітній сфері вимагають нових підходів до організації як загальноосвітньої так і професійно спрямованої підготовки молоді на різних ланках здобуття освіти.

Недостатнє знання молоді людиною змісту майбутньої професійної діяльності та відсутність у неї умінь її виконання і, відповідно незадоволення отриманою спеціальністю, часто стають причинами низької продуктивності професійної праці чи зміни трудової діяльності.

Саме тому особливої актуальності набуває забезпечення наступності профорієнтаційної роботи з молоддю з метою допомоги їй у професійному самовизначенні та усвідомленого вибору нею майбутньої професії, що сприятиме успішності її самореалізації, кар'єрному і професійному росту, конкурентоспроможності в сучасних умовах.

Розв'язання питання забезпечення наступності в професійній освіті молодій людині потребує взаємодії загальноосвітніх та професійних навчальних закладів усіх рівнів.

Аналіз досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти проблеми забезпечення наступності в загальнодидактичному плані висвітлені в роботах А. Алексюка, Г. Запорожець, І.Зязюна, В.Мадзігона та ін. Питанням наступності у професійній підготовці фахівців присвячені наукові праці І. Борисенка, В.Манько, Я.Цехмістера та ін.; між загальноосвітньою школою і вищим навчальним закладом - С. Козаченко, В. Петренко, В.Терес. Проблеми підготовки старшокласників до вступу у вищий навчальний заклад розглядали В.Костенко, А. Фурман та ін.

Проблемам професійного самовизначення, формуванню готовності до вибору професій, присвячені роботи Г. Балла, Н. Захарова, В. Зінченка, Л. Йовайші, Є. Клімова, Б. Федоришина, С. Чистякової, М. Янцура та ін. Допрофесійну підготовку учнів на базі загальноосвітньої школи досліджували С. Когут, Н. Муранова, В. Соловійов та ін.

Проте, проблема забезпечення наступності середньої і вищої освіти як необхідної умови професійного самовизначення молоді не знайшла належного відображення в психолого-педагогічній науці.

Мета статті – розробити та обґрунтувати проект сприяння професійному самовизначенню молоді в умовах наступності освіти загальноосвітнього та вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Поняття «наступність» розкривається як «зв'язок між етапами процесу розвитку в природі, суспільстві, пізнанні, при якому на кожному наступному етапі зберігаються, відтворюються на новій основі елементи і характеристики попередніх етапів» [4, с.229].

С. Гончаренко розглядає наступність у навчанні як послідовність і системність у розміщенні навчального матеріалу, зв'язок і узгодженість ступенів і етапів навчально-виховного процесу [2, с.227].

Професійне самовизначення - процес пошуку молодою людиною "своєї професії", тобто такої сфери діяльності, яка б відповідала її інтересам, покликанню, схильностям, здібностям тощо [3, с. 44].

Професійне самовизначення – це процес, який охоплює весь період професійної діяльності особистості: від виникнення професійних намірів до виходу з трудової діяльності, реалізується впродовж життя людини.

В законодавстві України визначено, що молодь - це громадяни України віком від 15 до 28 років (ч.2 ст 1 Закону України” Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”).

Соціальне і професійне становлення молоді відбувається в умовах, коли прагнення до самоствердження зіштовхується зі зростаючою конкуренцією, високими вимогами до особистості на ринку праці. У цих умовах формування готовності молоді до професійного самовизначення актуалізується проблема педагогічного супроводу життєвого, професійного і особистісного вибору, професійного супроводу, надання допомоги учням у виборі професії чи наступної освіти.

Реалізація успішного та ефективного професійного самовизначення у виборі професії потребує створення оптимальних психолого-педагогічних умов для активізації процесів професійного самовизначення молоді.

До об'єктивних умов професійного самовизначення належать: соціальне становище, матеріальний добробут сім'ї, рівень освіти батьків, соціальна престижність професії, до суб'єктивних умов: вік, рівень поінформованості, рівень домагань [7] .

До об'єктивних чинників професійного самовизначення науковці відносять: рівень підготовки (академічна успішність), стан здоров'я, поінформованість про світ професій [1].

Важливого значення набуває стратегічна настанова на забезпечення наступності та неперервності освіти впродовж життя, що забезпечує компетентність майбутніх фахівців. Тому постає необхідним розробка методик і технологій наступності професійної освіти як до так і в межах

вищої освіти, яка б забезпечувала професійне самовизначення та якість підготовки фахівців відповідно до їх потреб.

У цьому контексті використовуємо таку технологію сприяння професійному самовизначенню шкільної молоді, як організовані на базі вищого навчального закладу спільні проекти викладачів вищого навчального закладу із соціальними педагогами та психологами загальноосвітніх навчальних закладів, що забезпечують наступність у підготовці майбутніх фахівців. Такі проекти сприяють тісним контактам між загальноосвітніми і вищими навчальними закладами, роботодавцями, компетентними спеціалістами, дослідницькими структурами, службами, що здійснюють перенавчання незайнятих фахівців.

Аналіз понять неперервності та наступності освіти з точки зору побудови технологій навчання дає змогу виділити такі її особливості, як: збільшення часових термінів і значущості етапів самоосвіти, підвищення ролі засобів навчання на основі сучасних інформаційних технологій, значущість принципу індивідуалізації навчання [8, с.321].

Враховуючи вищезазначені особливості, розглянемо реалізацію ідеї наступності професійної освіти, що сприяє адекватному професійному самовизначенню шкільної молоді на прикладі застосування міні-проекту взаємодії загальноосвітнього (ЗНЗ) та вищого навчального закладу (ВНЗ).

Проектування – це конструювання індивідом, групою чи організацією дій, спрямованих на досягнення соціально значимої мети [5, с. 170]. Основою проектування є передбачення і прогнозування. Результат роботи – проект (або програма діяльності).

Динамічний проект взаємодії ЗНЗ і ВНЗ сприяє удосконаленню профорієнтаційної діяльності з метою професійного самовизначення шкільної молоді, зростанню ефективності їх спільної праці.

Тип проекту: за кінцевим результатом – цільовий, за змістом – навчально-виховний та розвивальний; за тривалістю – перспективний; за

кількістю учасників – колективний; за характером контактів – зовнішній; за часом упровадження – щорічний.

Умови реалізації проекту: освітнє середовище, співпраця освітніх установ, науково-дослідного центру, представників підприємств, фірм та організацій області, упровадження системи профорієнтаційної діяльності на засадах освітньо-виховного, науково-дослідницького аспектів.

Метою реалізації проекту є формування готовності молодшої людини до вибору майбутньої професійної діяльності та забезпечення наступності у підготовці майбутнього фахівця - випускника (студента) в сучасних умовах оновлення змісту освіти.

Завданнями проекту є: 1) забезпечення сприятливих умов для професійного самовизначення та професійного розвитку учнів, формування у них професійних намірів; 2) професійно-психологічний моніторинг мотивів, інтересів, нахилів, здібностей до професій; 3) виявлення, корекція і розвиток професійних інтересів і професійно-важливих якостей особистості; 4) уточнення професійної перспективи; 5) збереження наступності та адаптація до продовження освіти у ВНЗ; 6) організація співпраці викладачів ВНЗ та педагогів ЗНЗ в аспекті спільного відбору змісту, форм і методів профорієнтаційної діяльності; 7) залучення майбутніх соціальних педагогів ВНЗ до проведення профорієнтаційної роботи з старшокласниками з метою застосування їх теоретичних знань на практиці; 8) забезпечення науково-технічною, методичною літературою; 9) кадрове забезпечення ЗНЗ і ВНЗ.

Учасники проекту: викладачі ВНЗ, студенти - майбутні соціальні педагоги, соціальні педагоги, практичні психологи, педагоги, заступники директорів з виховної роботи ЗНЗ, учні 10-11 класів. Соціальними партнерами у реалізації проекту є: спеціалісти науково-дослідного центру «Педагогіка і психологія вищої школи», при ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», представники центрів

зайнятості, вищих навчальних закладів міста, представники підприємств, фірм та організацій області, волонтери.

При відборі шкільної молоді для організації проекту було враховано результати дослідження на виявлення готовності учнів старших класів до вибору професії. Цільовою групою роботи в межах проекту є учні 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів Тисменицького району Івано-Франківської області (Підпечерівська ЗОШ I–III ст., Угринівська ЗОШ I–III ст. № 1, Ямницька ЗОШ I–III ст. - 95 осіб); батьки учнів; вчителі.

Для цього необхідно здійснити такі заходи: 1) визначити професійні наміри, готовність учнів старших класів до вибору професії; 2) розробити комплексний план заходів щодо формування готовності учнів старших класів до вибору професії та забезпечення наступності у підготовці фахівця; 3) створити групу волонтерів для практичної реалізації проекту; 4) розширити знання старшокласників про: світ професій, підходи до вибору професії за навчальною програмою («Професійне самовизначення і кар'єра» С. Чистякової); 5) провести комплексну комп'ютерну діагностику професійних інтересів і здібностей школярів та надати консультації за її результатами, залучивши спеціалістів науково-дослідного центру «Педагогіка і психологія вищої школи», що діє при ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника; 6) залучити практичних психологів до проведення індивідуальних консультацій щодо здійснення та уточнення вибору майбутньої професії шкільною молоддю; 7) ознайомити учнів із сучасною ситуацією на ринку праці, послугами, які надають центри зайнятості, залучивши до співпраці працівників обласного та районного центрів зайнятості; 8) організувати зустріч з працівниками підприємств та установ області з метою проведення бесід про особливості організації праці в певній професійній діяльності та залучення учнів до професійних проб; 9) провести тренінгові заняття з учнями з метою формування в них професійно-важливих якостей та якостей конкурентоспроможної

особистості; 10) розробити рекламні та інформаційно-просвітницькі матеріали; 11) визначити ефективність запроваджених форм роботи; 12) обговорити результати проекту під час проведення конференцій.

Для реалізації визначені необхідні ресурси: людські, інформаційні, фінансове обґрунтування проекту - реалізується на волонтерських засадах.

Залучення студентів до профорієнтаційної роботи з учнями дасть змогу їм застосувати набуті теоретичні знання із даного напрямку професійної діяльності на практиці, що забезпечуватиме наступність у фаховій підготовці та набуття компетентності.

Науково-теоретичною базою проекту стали основні положення Закону України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»), Національній доктрині розвитку освіти в Україні, «Концепції профорієнтації учнівської молоді», «Положенні про професійну орієнтацію молоді, яка навчається», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю».

Проектом передбачено роботу в три етапи: 1) підготовчий; 2) основний; 3) підсумковий. На підготовчому етапі ведуться домовленості з адміністраціями загальноосвітніх навчальних закладів щодо розробки та реалізації проекту, залучення старшокласників, волонтерів, підбір необхідних засобів і матеріалів, діагностичного інструментарію, пошук необхідних ресурсів, домовленості про співпрацю із установами, організаціями, підприємствами області, рекламно-інформаційна компанія щодо реалізації проекту. Основний етап передбачає проведення різних форм роботи, визначених програмою проекту, а також моніторинг ефективності діяльності. На підсумковому етапі планується оцінка результативності здійснення проекту під час проведення учнівських та педагогічних конференцій, педагогічних рад.

На підготовчому етапі проекту реалізуються такі заходи: розроблення проекту; налагодження зв'язків із керівниками ЗНЗ щодо планування і реалізації проекту; укладання договорів співпраці із іншими

навчальними закладами, науково-дослідним центром «Педагогіка і психологія вищої школи», представниками центрів зайнятості, підприємств та організацій області; підбір засобів і матеріалів, діагностичного інструментарію, програм з профорієнтації; залучення групи волонтерів. Для цього використовують такі форми і методи роботи: просвітницька та профінформаційна діяльність, бесіди, спостереження, аналіз методичних розробок та ін. Учасниками даного етапу є: викладачі ВНЗ, адміністрація ЗНЗ, соціальні педагоги, практичні психологи.

На основному етапі застосовуються такі заходи: проведення студентами діагностики зі старшокласниками на виявлення професійних намірів та готовності до професійного самовизначення; впровадження навчальної програми з профорієнтації; проведення комплексної діагностики учнів; надання профконсультацій; співпраця з центрами зайнятості; організація самостійної інформаційно-пошукової роботи старшокласників; залучення працівників підприємств та установ області; проведення тренінгових занять з шкільною молоддю; участь у проведенні Дня відкритих дверей в університетах, інститутах.

Форми і методи роботи на даному етапі: діагностика на виявлення професійних намірів старшокласників; заняття по програмі «Професійне самовизначення і кар'єра» С. Чистякової; компютерна діагностика; консультації; просвітницька та профінформаційна діяльність; бесіди; консультації; творчі проекти; професіографічні дослідження; спостереження; професійні проби; тренінгові заняття; повторна діагностика. Учасниками проекту на даному етапі є: викладачі ВНЗ, студенти-майбутні соціальні педагоги, соціальні педагоги та практичні психологи ЗНЗ, спеціалісти НДЦ «Педагогіка і психологія вищої школи», працівники центрів зайнятості, учні старших класів, працівники підприємств та установ міста та області.

Підсумковий етап проекту полягає у проведенні звітної конференції за результатами його реалізації в якій приймають участь викладачі ВНЗ,

адміністрація, соціальні педагоги, практичні психологи, вчителі, учні ЗНЗ, їх батьки, студенти.

Моніторинг здійснення діяльності за планом реалізації проекту передбачає контроль за показниками: 1) на підготовчому етапі: готовність учнів старших класів до усвідомленого вибору майбутньої професії; ставлення педагогів школи до проблеми вибору майбутньої професії старшокласниками; поінформованість батьків про підходи до вибору майбутньої професії та навчального закладу; 2) на етапі реалізації проекту: кількість бажаючих взяти участь у реалізації проекту, учасників заходів.

У результаті здійснення усіх видів діяльності, передбачених проектом очікуємо такі результати: 1) актуалізацію в учасників проекту мотивації до заходів профорієнтації, усвідомленого вибору професії; 2) формування знань про підходи до вибору майбутньої професії, сучасний стан ринку праці та освітніх послуг; 3) розвиток умінь вивчати свої професійні інтереси, нахили, здібності; 4) розвиток професійно-важливих якостей та умінь; 5) формування суб'єктів професійного самовизначення, здатних до усвідомленого професійного вибору та планування перспектив свого професійного розвитку; 4) підвищення рівня поінформованості батьків щодо професійного самовизначення дітей; 5) підвищення професійної компетентності педагогів ЗНЗ щодо зазначеного напрямку роботи; 6) набуття досвіду соціальними педагогами, практичними психологами, педагогами, студентами, волонтерами щодо впровадження інноваційних форм і методів діяльності.

Таким чином, реалізація проекту взаємодії у профорієнтаційній роботі загальноосвітнього та вищого навчального закладу забезпечить не тільки формування готовності шкільної молоді до вибору професії, а сприяє наступності у його професійній підготовці з урахуванням конкретної професії, уточнення подальшої професійної перспективи, сприяє кращій адаптації до продовження освіти у ВНЗ. Окрім того, залучення майбутніх соціальних педагогів до такої роботи дасть змогу

закріпити набуті теоретичні знання в майбутній фаховій діяльності, розвиваючи їх компетентність та конкурентоспроможність на ринку праці, враховуючи нові умови соціального середовища.

З метою забезпечення якості наступності професійної освіти, слід враховувати потреби кожної окремої підструктури, реагувати на зміни та вимоги до підготовки, професійної діяльності та кваліфікації фахівців, розробляти нові методи, засоби та технології в освіті.

Висновки. Підсумовуючи вище зазначене, відмітимо, що система наступності професійної освіти повинна відповідати суспільним змінам і вимогам, тому має бути динамічною, гнучкою, здатною до адаптації. Впровадження наступності професійної освіти сприяє формуванню компетентності фахівців, адаптації до потреб ринку праці, формуванню професійної культури, конкурентоспроможності в сучасних умовах.

Список використаних джерел:

1. Гамезо М. Возрастная психология : личность от молодости до старости: учеб. пособие / М. Гамезо, В. Герасимова, Л. Орлова. - М.: Ноосфера, 1999.–269 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Коропецька О. Профорієнтація та профпідбір : навч. посібник / О. Коропецька. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. – 348 с.
4. Краткий педагогический словарь пропагандиста / гол.ред. М. Кондаков / [уклад. М. Колмакова, В.Суров].– М.: Политиздат, 1988. – 367 с.
5. Методи та технології роботи соціального педагога / [укладачі : С. Архипова, Г. Майборода, О. Тютюнник]: навч. посібник. – К. : «Слово», 2011. – 496 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002/>
7. Павелків Р. Вікова психологія: підручник / Р.Павелків.- К.: Кондор, 2011.–469 с.
8. Сисоєва С. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку :[монографія] / С. Сисоєва, Н. Батечко; Київ. ун-т. ім. Б. Грінченка, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К. : ВД ЕКМО, 2011. – 344 с.